

nr. 311). *Yûsuf u Züleyhâ* üzerinde Leyla Karahan tarafından bir doktora çalışması yapılmıştır (bk. bibl.). **2. *Sîretü'n-nebî****. *Tercümetü'd-Darîr* diye de bilinen eser Hz. Muhammed'in hayatını çok geniş bir şekilde anlatır. Darîr bu ünlü eserini Ebü'l-Hasan el-Bekrî ve İbn Hişâm'ın kitaplarından faydalanarak serbest tercüme yoluyla meydana getirmiştir. Onun bu önemli ve yaygın eseri yüzyıllarca okunmuş, daha sonraki siyerlere örneklik ve kaynaklık ederek Anadolu'daki Türk edebiyatı üzerinde kuvvetli tesirler bırakmıştır. Siyerin çeşitli kütüphanelerde muhtelif nüshaları bulunmaktadır. Bunlardan belli başlıları Süleymaniye (İsmihan Sultan, nr. 301; Çelebi Abdullah, nr. 251) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Koşuşlar, nr. 1001; Revan, nr. 1352; Hazine, nr. 1306) kütüphanelerindeki nüshalardır. *Sîretü'n-nebî* M. Faruk Gürtunca tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (*Kitâb-ı Siyer-i Nebî: Peygamber Efendimizin Hayatı* [Mustafa Darîr], I-III, İstanbul 1977). **3. *Fütûhu's-Şâm Tercümesi***. Ebü Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkîdî el-Medîni'nin *Fütûhu's-Şâm* adlı Arapça eserinin tercümesidir. Hz. Ebü Bekir ile Ömer devrinde İslâm ordularınca Şam ve çevresinde yapılan fetihleri anlatır. Yer yer manzum kısımları bulunan bu eser de serbest tercüme halinde olup üç cilttir. Eserin İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde yazma nüshaları vardır (Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 434; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3327, 3328, Fâtih, nr. 4286, Serez, nr. 1866; İÜ Ktp., TY, nr. 133, 134, 135; TSMK, Hazine, nr. 3174, Revan, nr. 1371, 1373; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4286; ayrıca bk. TCYK, I, 305-307; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 164-165). Hususi ellerden başka Blochet (I, 23) ve Rieu (s. 38) kataloglarında tanıtılan bazı nüshaları da mevcuttur. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde eser üzerinde birkaç mezuniyet tezi yapılmıştır (bk. Yetiş, XXIII, 283; Yiğit, XXII/1-2, s. 173-174). **4. *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye***. Darîr bu son eserini Emîr Çolpan'ın isteği üzerine, Fazlullah b. Nâsirü'l-Gavrî el-İmâdî'nin *Tuhfetü'l-Mekkiyye ve aḥbârü'n-nebeviyye* adlı eserinden faydalanarak yazmıştır. İmâdî'nin eseri 159 hadisle bazı hadislerden sonra anlatılan kısa hikâyeleri ihtiva eder. Darîr bu hadislerden 100 tanesini almış ve her hadisten sonra bir hikâye ilâve ederek eseri serbest tercüme yoluyla kaleme almıştır. Bilinen en güvenilir nüshası Millet Kütüphanesi'ndedir (Şer'iyye, nr. 1287/1-2). Ayrıca Sü-

leymaniye Kütüphanesi'nde üç nüshası vardır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 573/1, 662 [otuz dokuz varaklık eksik bir nüsha], Pertevniyal, nr. 438). Eser üzerinde lisans ve yüksek lisans seviyesinde bazı çalışmalar yapılmıştır (Fatma Öztutar, *Yüz Hadis Tercümesi Gramer İncelemeleri ve Metin*, İstanbul 1964, Türkiyat Enstitüsü, Tez, nr. 624; Merdan Tufan, *Yüz Hadis ve Yüz Hikâye, Darîr Mustafa b. Yûsuf b. Ömer el-Mevlevî el-Erzene'r-Rûmî*, İstanbul 1974, Türkiyat Enstitüsü, Tez, nr. 1477; Mustafa Erkan, *Mustafa Darîr, Yüz Hadis ve Yüz Hikâye*, yüksek lisans tezi, Ankara 1979, AÜ, DTCF Türk Dili Kürsüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Darîr, *Kıssa-i Yûsuf: Yûsuf u Züleyhâ* (haz. Leyla Karahan, doktora tezi, 1985), Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.m.f., *Fütûhu's-Şâm Tercümesi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 434, vr. 1^b; a.m.f., *Sîretü'n-Nebî: Tercümetü'z-Zarîr* (haz. Mustafa Erkan, doktora tezi, 1986), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Osmanlı Müellifleri, III, 137-138; Rieu, *Catalogue*, s. 38; Blochet, *Catalogue*, I, 23-24; Abdurrahim Şerif Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitâbeleri*, İstanbul 1936, s. 67-75, 167; TCYK, I, 305-307, 404-410; Şahabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 55-67; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 164-165, 334-337; Gölparlı, *Katalog*, III, 306; B. Flemming, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, I, 45-54; Emel Esin, "Prof. Necati Lugal'ın Tedris Ettiği Tercüme-i Darîr ve Bu Eser İçin Yapılan Resimler", *Necati Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 247-260; A. Bombaci, *Storia della letteratura Turca*, Milano 1969, s. 205-206; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 187, 191; Banarlı, *RTET*, I, 367-372; Faruk K. Timurtas, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1981, s. 168-169; Massad Süveyim Ali eş-Şâmân, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyerinin Türkçe Tercümesi* (doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi; Zeynep Korkmaz, "Erzurumlu Darîr ve Memlûk Türkçesinin Oğuzlaşmasındaki Yeri", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 267-274; Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebî, İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul 1984, s. 26-27, ayrıca bk. minyatörler; Necip Âsım, "Mısır'da Yazılmış Türkmençe Kitap", *DEFM*, I/1 (1332), s. 54-62; M. Fuad Köprülü, "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış", *YT*, I/4 (1933), s. 287; İ. Hakkı Konyalı, "Mucize Kitap", *Tarih Hazinesi*, sy. 16, İstanbul 1952, s. 807-812; Abdülkadir İnan, "XIII-XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehceleri ve Halis Türkçe", *TDAY Belleten* (1953), s. 53-71; Janos Eckmann, "Memlûk Kıpçakçasının Oğuzlaşmasına Dair", a.e. (1964), Ankara 1965, s. 35-41; Kemal Yavuz, "Erzurumlu Darîr, Hayatı, Eserleri ve Siyerindeki Manzumelerin Muhtevası", *MK*, sy. 46 (1984), s. 37-40; Mükrimin Halil Yınanc, "Akoyunlular", *İA*, I, 253; *TDEA*, II, 195-196; Fahir İz, "Darîr", *Eİ²* (İng.), II, 159.

MUSTAFA ERKAN

DARIYE

(ضرية)

Eski dönemlerde Basra'dan kalkan hac kervanlarının önemli durak yerlerinden biri.

Suudi Arabistan'ın Necid bölgesinde 42°-56' kuzey enlemi ve 24° doğu boylamı üzerinde bulunan Dariye, Basra ve Bahreyn taraflarından Mekke'ye doğru yola çıkan kervanların uğradıkları bir dinlenme yeri idi. Dariye isminin nereden geldiği üzerinde görüşlerini belirten Belâzürî, Hemedânî ve Yâkût el-Hamevî, bu yerin büyük Arap kabilelerinden Benî Rebîa b. Nizâr'ın atası olan Rebîa b. Nizâr'ın kızı Dariye'ye nisbet edildiğinden bahsederler. İbn Büleyhid'e göre burası İslâm'dan önce güzel iklimi, yeşillikleri ve suları dolayısıyla birçok şiiere konu olmuştu. Nitekim sonraki dönemlerin şiiilerinde de sulak yerlere örnek olarak "himâ Dariyye"den (Dariye korusu) söz edildiği görülmektedir. Bundan dolayı Dariye, Yâkût el-Hamevî gibi müellifler tarafından daima "Himâ Dariyye" olarak anılmıştır.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde Dariye'de Hz. Peygamber'in İslâm'a davet için mektup gönderdiği Benî Kilâb kabilesi yaşıyordu. Dariye ismi kaynaklarda hicretin 7. yılının Şâban ayında Benî Kilâb'a karşı Hz. Ebü Bekir kumandasında gönderilen seriyeye münasebetiyle geçmektedir. Ebü Süfyân'ın torunu Osman b. Anbese burada sonradan Aynidariye adıyla bilinen bir su kuyusu kazdırmış ve küçük bir sulama barajı (set) inşa ettirmiştir. Bölge hakkında bilgi veren Suudi Arabistanlı çağdaş coğrafyacı Muhammed b. Nâsir el-Ubûdî, baraj kalıntılarının bugün Dariye'nin 900 m. kuzeyinde bulunduğunu söylemektedir. Semhûdî, Necid ahalisinin reisi olan Hasâ ve Katîf Emîri Ecvad b. Zâmil el-Cebrî'nin kabrinin burada olduğundan ve kendisinin de burayı ziyaret ettiğinden bahsetmektedir. Ebü Ubeyd el-Bekrî'nin (ö. 487/1094) ifadesine göre Dariye'deki kuru, Hz. Ömer'in halifeliği sırasında zekât veya ganimet olarak beytül-mâl tahsis edilen develelerin muhafaza edildiği yerd. Kuru Dariye'nin her yönünden 6'şar millik bir alanı kaplıyordu. Bekrî'nin ifadesine göre bu kuru, Hz. Osman zamanında beytül-mâl hayvanlarının sayısı 40.000'e ulaştığı için genişletilmiştir.

Wüstenfeld gibi bazı Batılı yazarların, yine Necid bölgesinde Riyad yakınında

DARİYE

bulunan Vehhâbîler'in eski merkezi Dir'iye (Der'iye) ile karıştırdıkları Dariye'nin İslâm tarihindeki önemi, Basra'dan gelen hac kervanlarının konaklama yeri olmasında ve beytülmâl develerinin burada muhafaza edilmesindedir. Dariye İslâm tarihi boyunca idarî bakımdan Medine'ye bağlı bulundu. Ancak bir ara Halife Mehdî (775-785) sistemi değiştirerek Dariye topraklarını yıllık 8000 dirhem karşılığında iktâ* olarak vermiştir. Ebû İshak el-Harbî, Dariye'nin Basra'dan Mekke'ye doğru yola çıkan bir hac kervanının 16. menzilini oluşturduğundan bahseder ve burada bir cami bulunduğunu, yerli halkın Kilâb kabilesine mensup olduğunu söyler. Hac yolları üzerine bilgi veren İsfahânî ve Umâre b. Ukayl de Dariye'nin hacî kafilelerinin buluşma yeri ve ticarî bir merkez olduğuna işaret etmişlerdir.

Bugün Medine ve Mekke otoyollarının arasında kalan Dariye, merkezi Büreyde'de olan Kasım bölgesi emirliğine bağlıdır ve modern otoyolların eski kervan yollarının yerini almasıyla önemini daha da kaybetmiş, ticaret yapamayan halkının yavaş yavaş başka taraflara göç etmesinden dolayı da iyice küçülmüş durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 66; II, 117; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 539; Harbî, *Kitâbü'l-Menâsîk ve emâkin şurukî'l-hac ve me'âlimi'l-Cezîre* (nşr. Hamed el-Câsîr), Riyad 1401/1981, s. 126, 326, 518, 593-599, 600, 612, 634; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretî'l-'Arab*, Riyad 1397/1977, s. 24, 144, 172; Bekrî, *Mu'cem*, II, 859-860; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 457-459; Semhüdü. *Ve-fâ'ül-vefâ*, II, 221, 227-238; Muhammed b. Nâsîr el-Ubûdî, *el-Mu'cemü'l-coğrafi: Bilâdü'l-Kaşîm*, Riyad 1980, IV, 1406-1437; Fr. Buhl, "Dariyye", *IA*, III, 486; Phebe Marr, "Dariyya", *EI*² (İng.), II, 159-160.

MUSTAFA L. BİLGE

DARKOT, Mehmet Besim

(1903-1990)

Cumhuriyet döneminin
ilk büyük coğrafyacılarından biri.

17 Şubat 1903'te Üsküdar'da doğdu. Babası, Enderun'da yetiştikten sonra II. Abdülhamid tarafından şehzade Abdülkadir Efendi'nin lalaliğine yükseltilen Mehmed Âsaf Bey, annesi Tevhide Safiye Hanım'dır. Kadıköy Osman Gazi İlkokulu ile Kadıköy Sultânîsi'nden sonra İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde okudu. 1923'te mezun olduktan sonra ilkököl hocalığı yaparken bir yandan da Dârül-

fünun'un Coğrafya Dârülmesâisi'ne devam etti. 1928'de burayı bitirince Fransa'ya gönderildi ve 1928-1932 yıllarını Strasbourg Üniversitesi'nde geçirdi. Fransa'daki tahsilinin son yılında Cezayir'de araştırmalar yaptı ve "Cezayir Yüksek Ovaları" adlı tezle "yüksek etüt diploması" aldı. 1932'de Türkiye'ye döndü ve Dârülfünun'da müderris muavin vekili olarak göreve başladı. 1933'te "Kurak Bölgeler Morfolojisi" başlıklı teziyle doktor unvanını aldı ve doktoradan sonra tabii coğrafya müderris muavinliğine getirildi. Aynı yıl Dârülfünun lağvedilip İstanbul Üniversitesi adıyla ve yeni şekliyle açılınca Türkiye ve Ülkeler Coğrafyası doçentliğine tayin edildi; 1940'ta profesörlüğe, 1956'da da ordinaryüs profesörlüğe yükseltildi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nden başka İstanbul Siyasal Bilgiler Okulu, Yüksek Ticaret Okulu, İktisat Fakültesi ve Gazetecilik Enstitüsü'nde ders verdi; 1941-1946 yılları arasında Yüksek Öğretmen Okulu'nun müdürlüğünü yaptı. 1973'te emekli olan B. Darkot 1 Nisan 1990 günü İstanbul'da öldü ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. Yayın hayatına erken başlayan Darkot, önce *İlk Mekteplerde Coğrafya Muallim Kitabı* adlı eserini yayımlamıştır (İstanbul 1926). İlkokul çocuğuna coğrafyanın nasıl öğretilceğini anlatan pedagojik mahiyetteki bu esere o yıl Maarif Vekâleti tarafından mükâfat da verilmiştir. 1932-1943 yılları arasındaki dönemde yaptığı araştırmaların çoğu fizikî coğrafya ile ilgili olup özellikle üzerinde durduğu konulardan biri de İstanbul ve Çanakkale boğazlarının meydana gelişi hususudur. 1938'de neşrettiği *Coğrafi Araştırmalar* adlı eserinde boğazların menşeyinden başka Türkiye'de iklim değişiklikleriyle ilgili olarak meydana gelen morfolojik şekillenmeler, Ege haliçlerinin oluşumu gibi konularda ori-

jinal görüşler ortaya koymuştur. Türkiye'de sıcaklığın ve yağışların dağılışı hakkındaki çalışmaları ve yaptığı ilk renkli "Türkiye Yağış Haritası" önemlidir. Ülkemizde ilk defa gerçek izotermeler deneşmesini de yine o yapmıştır.

1941'den sonra Besim Darkot'un Türkiye'nin coğrafi bölgelerini sınırlandırmak, daha iyi tanıtmak ve bunları alt yörelere ayırmak hususunda büyük bir gayret sarfettiği görülür. 1941 Haziranında Ankara'da toplanan ve özellikle coğrafi bölge sınırlarının çizilmesi üzerinde duran I. Coğrafya Kongresi'nde çok etkili bir rol oynamıştır. Burada kabul edilen bölge ayırımı tamamen onun hazırladığı ve teklif ettiği rapora uygun olarak çıkmıştır. 1940'lı yıllardan hayatının sonuna kadar en çok zaman ayırdığı konulardan biri de Türkiye şehirlerinin tarihî coğrafyası olmuştur. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı'nca çıkarılan *İslâm Ansiklopedisi*'nde madde yazarı (ilki "Adakale", sonuncusu "Vezirköprü" olmak üzere 200 kadar madde) ve redaktör olarak görev yapmıştır.

Darkot'un yayınları arasında öğrenci kitapları da önemli bir yer tutar. Bu yayınlar serisine ilk önce derslerinde okuttuğu *Kartoğrafya Dersleri* (İstanbul 1938) adlı eserle başlamış, bunun arkasından *Ekonomik Coğrafya* (İstanbul 1945), *Avrupa Coğrafyası* (İstanbul 1949) ve *Türkiye İktisadi Coğrafyası*'nı (İstanbul 1955) yayımlamış, emekli olduktan sonra da bu diziyeye *Ege Bölgesi Coğrafyası* (M. Tuncel ile birlikte, İstanbul 1978, 1988) ve *Marmara Bölgesi Coğrafyası*'nı (M. Tuncel ile birlikte, İstanbul 1981) eklemiştir. Çalışmaları arasında yer alan ve Millî Eğitim Bakanlığı'nca bastırılarak okullara dağıtılan 1/800.000 ölçekli renkli Türkiye duvar haritası ile (İstanbul 1960), Kanaat Yayınları arasında çıkan 1954'te hazırladığı "Balkan Yarımadası Haritası" en önemileridir. Özellikle Balkanlar haritası üzerinde eski ve yeni yer adları birlikte zikredilmiştir; harita bu yönüyle tarihî coğrafya açısından da önem taşımaktadır.

Besim Darkot, Türk coğrafyacılarının fazla ilgilenmedikleri "sema hareketleri"ne de eğilmiş ve bu konuda "Kâtib Çelebi-İbrâhîm Müteferrika ve Sema Hareketleri" (*Coğrafi Araştırmalar* [1958], II, 5-18), "Sema Hareketleri ve Doğu Âlemi" (*Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 9 [1958], s. 1-10) adlarını taşıyan iki makale yayımlamıştır. Bu makalelerde, dünyayı kâinata merkez alan Batlamyus nazariyesine

Mehmet
Besim
Darkot